

AKI AZ ELSŐ VERSÉT MAGYARUL ÍRTA

*Ivan Mažuranić, horvát bán (1814–1890),
aki a magyar politikatörténehez és kultúrához is kötődik*

Ivan Mažuranić életútja és tevékenysége jelentős mértékben érintkezik a magyar kultúrával és politikatörténettel. Rijekai tanulmányai során (az általános iskolát követően, amit szülőhelyén Novi Vinodolskiban végzett, s ahol a tanítás német nyelven folyt) ez az eszes gyermek megtanult latinul, olaszul, németül, de még magyarul¹ is.

Gimnáziumi tanára Császár Ferenc volt, aki tíz éven át Rijekában tevékenykedett, s magyar nyelvet tanított a latin gimnáziumban². Mažuranić olyan jól elsajátította a magyar nyelvet, hogy tanulmányi ösztöndíjat kap magyarországi tanulmányaihoz, hogy ott tökéletesítse magyar nyelvi ismereteit.

Császár nem csak mentora, de barátja is volt a fiatal Mažuranićnak, s benne rijekai tevékenységének folytatóját látja. Az alábbi szavakkal ír Mažuranićról Toldy Ferenc akadémikusnak: „[...] és ő egy vérbeli olasz–horvát fiatalember, aki ebben az évben, Győrben tanulván, tökéletesíti magyar nyelvi ismereteit³...” Mažuranić azonban a szombathelyi líceum mellett döntött.

Ivan Mažuranić húszéves fiatalemberként kerül a líceumba. A magyar nyelv azonban nem volt idegen a számára, hiszen a rijekai gimnáziumban tanult magyar nyelvet, és az első verseit is magyarul írta. Mindeddig csak két verse ismert, s mindkettő nyelvezetében (grammatikailag) és verstanilag is szabályos. 1832-ben megírta a *Búcsúdál* és a *Császár Úrhoz Újesztendő alkalmával 1833* című versét. Az első Rijekában jelent meg nyomtatott formában, a másodikat pedig Ivan Mažuranić hagyatékaként kéziratban őrzik. A fiatal költő az „iskolás klasszicizmus”⁴ hatása alatt írta meg ezeket a verseket.

A líceum tanulói által latin nyelven vezetett naplóban az 1834/35. évben a 33-as sorszám alatt van feltüntetve Maxuranich Joannes neve, akiről kiderül, hogy római katolikus vallású, Novi Vinodolskiban született, hogy apja neve Ivan, polgár (de valójában paraszt származású). Az osztályban összesen 50 tanuló volt. Természetesen a legtöbben magyar származásúak voltak, de voltak horvátok Horvátországból és Boszniából is. Az utóbbiaknál nincsen feltüntetve a nemzetiség, hanem csak a születési hely pl. Vareš vagy Travnik. A horvát neveknel a ž-t a régi horvát írás alapján x-szel írták, a magyar neveknel ezt a hangot zs-vel jelölték – mindez egyben azt is jelentette, hogy a tanárok tudtak horvátul is. A következő évben (1835) ebbe az osztályba új tanulók iratkoztak be, akik főként Boszniából érkeztek, és az osztályban már összesen 52-en voltak. Ekkor Ivan Mažuranić neve új sorszám alatt jelenik meg, 36. a névsorban. De a fiatal Mažuranić Szombathelyre érkezése előtt az előző osztályban összesen 72 tanuló volt, ebből 16 diák zömében Horvátországból: Zagreb, Varaždin, Samobor, Krapina, Jaska stb., míg a többiek magyarok voltak, de akadt köztük zsidó származású is, ahogy egy-egy boszniai⁵ hallgató is.

Ki kell emelni, hogy ebben a líceumban működött egy Magyar Társaság nevű csoport. Erről tanúskodnak az összejövetelekről 1831-ig gondosan vezetett naplók is, valamint a bennük feljegyzett diákok által írt irodalmi, történelmi és egyéb témájú munkák. Azonban a későbbi évekből hiányoznak a naplók, viszont más forrásokból tudjuk, hogy Mažuranić a társaság elnöke volt⁶.

¹ Ivan Mokuter *Ivan Mažuranić (1814–1890)*, *Narodne novine*, god. XVIII. broj 51. Budimpešta, 23. prosinca 1965

² Császár az első, öt énekből álló epikai költeményét (*Kemendvár*) már 1828-ban nyomtatásban is megjelentette. De 1831-ben már jogi íróként, irodalomkritikusként és az olasz irodalom fordítójaként volt ismert. Rijekában kiadta hat szonettjét (*Szonettkoszorú*) ugyanígy önálló könyv formájában. Konzervatív szemléletű szentimentális szalonkölteményeket írt, sok hazafias és szerelmes verset, de írt szakmai műveket a klasszikus művészetekről is. Megjelentetett görög–római mitológiai szótárt is (*Ivan Mažuranić hagyatékában található*), tünteti fel a horvát–magyar irodalmi kapcsolatok neves kutatója Lőkös István *Croatohungarica Hrvatsko-madarske književnopovijesne teme*, str. 179, 180, Matica Hrvatska, Zagreb, 2008.

³ U. o. 181–182.

⁴ U. o. 182., 183., 184.

⁵ *Vas Megyei Levéltár*. Az iskolai naplót először ezen tanulmány szerzője dolgozta fel.

⁶ *Vas Megyei Levéltár*

Mažuranić már Rijekában vagy Szombathelyen megismerkedett Berzsenyi Dániel költészetével. Az ő magyar nyelvű verseiben, Lőkös István megállapításai alapján, egyértelműen kimutatható néhány párhuzam Mažuranić és Berzsenyi motívumai között. Szemmel látható a Berzsenyi-inspiráció Mažuranić Barátomhoz című versében, főként az utolsó versszak inventív parafrázisa Berzsenyi A közelítő tél című versének:

Mažuranić:

*Vissza nem jönnek – ha elmentek egyszer –
Boldog óráknak gyümölcsei...*

Berzsenyi:

*Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörű korom,
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!*

Lőkös megállapítja, hogy Mažuranić esztétikailag értékes, eredeti költői képet alkotott magyar nyelven, átvéve Berzsenyi képeit. Hadrovics László úgyszintén már 1944-ben megállapította, hogy Mažuranić horvát nyelvű klasszikus mértékű és formájú verseiben magyar irodalmi reminiscenciák találhatók⁸.

Mažuranić affinitással volt a modern művészeti formák és verselési változatok iránt is, fejti ki Lőkös István magyar kroatiszta, aki munkásságát a horvát–magyar irodalmi kapcsolatok feltérképezésére szentelte, és jelenleg a kaj–horvát irodalmat tanulmányozza.

Követve a zágrábi eseményeket, Mažuranić lelkesedik Gaj és az illír mozgalom eszméi iránt. Innen a „*Subotino mjesto*”-ból („szombat hely”) – ahogy ő Szombathely városát átkeresztelte – küldi Zágárbba a Gaj által szerkesztett Danica című folyóiratba az első versét: *Primorac Danici* (Primorac a Danicának), valamint 1835-től 1841-ig az újság munkatársa lesz. Elragadtatva a szlávok eszméitől, ebben a hangulatban egy egész kötetecske verset ír (pl. *Pređem Slavjanskim* – A szlávok ősei, *Otkuda ime Slavjan* – Honnan ered a szláv név). Nyugat-Magyarországnak ebben a kisvárosában kezdő költőként állítja össze híres ódáját dr. Gajnak, valamint itt kezd prózát írni. Amikor 1835 nyarán visszatér Zágárbba, már neves költő volt⁹.

Ivan Mažuranić a horvát politikai közéletben is aktivizálódott, azaz nem maradt közömbös az 1848-as év európai forradalmi események iránt. A szabadelvű eszmék harcosa volt, azaz a szabadság, testvériség és egyenlőség harcosa, ezért szeretné a magyarokkal való együttélést, azért küzd, hogy a Magyar Királyságon belül „kivétel nélkül” minden nép és nyelv egyenlő legyen.

Az 1848-as forradalmi évben a Slavenski Jug¹⁰ (Szláv Dél) demokratikus-forradalmi újság szerkesztőségének tagja, és ugyanebben az évben megjelenteti a *Hervati Mađarom* (A' Horvátok a' Magyaroknak, április 10-én írta) című politikai röpiratot, és ezt a röpiratot magyar nyelven is megjelentette, amit Karlovacban (Károlyváros) nyomtattak. Mažuranić kiáltványának hangneméből és tartalmából látszik, hogy idegen számára a *sovinizmus*. Mitöbb, őt örömmel töltötték el a forradalmi események¹¹. „Egyenlőség, általános szabadság – zúgják mindenfelől Párizsban, száll a hang Bécsben, hömpölyög Pest utcáin. Az egyenlőségre és a szabadságra egész Magyarország ad választ, s a királyság követésével egész Ausztria felel rá, s egész Európa visszhangzik... Magyarok! Régi társaink! Új barátink! A kibékült barátok körében együtt, őszintén kell szólni a rosszról... Egyenlőséget, szabadságot és testvériséget minden, a magyar korona alatt élő nép és nyelv számára” – kiált fel Mažuranić. – „Törvényben kell rögzíteni, hogy Magyarországon nincs sem uralkodó nép, sem uralkodó nyelv. Saját nyelvén viselje magán és köz ügyeit a horvát, a szlavón és a szerb, valamint a tót, a német. Magyarok, barátink! Hallottátok íme gondolatainkat a magyar földön élő népek egyenlőségéről, szabadságáról és testvériségéről.”

Ivan Mažuranić ez után a korai politikai röpirat vagy kiáltvány után: *Hervati Mađarom*, amit 1848. április 10-én írt, kiadja annak magyar nyelvű változatát *A' Horvátok a' Magyaroknak* címmel, aminek ő nemcsak a szerzője, de egyben a fordítója is, és aki egyben arra is törekedett, hogy ez a politikai röpirata le legyen fordítva

⁷ Lőkös, idézett mű, 186., 187.

⁸ U. o. 188.

⁹ Ivan Mokuter, idézett cikk

¹⁰ Ivan Mažuranić, Internet: <http://www.biografije.org/mazuranic.htm>

¹¹ Ivan Mokuter, idézett cikk

német és más nyelvekre¹² is. Elragadtatva a forradalmi eszméktől, Mažuranić a Magyar Királyság¹³ népeinek egyenlőségét hirdeti. Mivel nem rendelkezünk a politikai röpirat teljes szövegével, hagyatkozni fogunk Mira Kolar-Dimitrijević megállapítására, miszerint Mažuranić¹⁴ Horvátország politikai és gazdasági önállóságának koncepcióját már 1848-ban megalkotta. Az 1848–49-es magyar forradalom viharos sorsfordító eseményei idején, s később is a Bach-neoabszolutizmus ideje alatt, a horvát nép leghűbb fiai továbbra is fáklyaként őrizték a nemzeti tudatot, hazaszeretetet, és egyben szem előtt tartották nemzetiségi érdekeiknek védelmét is. Azonban még a legnehezebb, legkritikusabb években sem csökkent az illírizmus hazafias gondolatai iránt. Horvátország hamarosan, a magyar–horvát kiegyezést (1868) követően jobb politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális feltételek között találja magát. A kiegyezés alapján Horvátország önállóságot kapott a törvényhozásban, az igazgatásban, a vallásgyakorlásban, a tanításban és az igazságügyben. A többi közös maradt a magyarokkal. Problémák voltak a kiegyezést követően is, mert Horvátország nem kapott önállóságot a pénzügyekben, mint ahogy továbbra sem oldódott meg Rijeka hovatartozása. Ezt „provizórikusan”, „ideiglenes” megoldásként kezelték, ami gyakorlatilag a magyarok hasznára volt¹⁵.

Mint bán igyekszik olyan politikát folytatni, amely a magyar és a bécsi udvar hatásait kiegyenlíti Horvátországban, de inkább passzív szemlélőként, mint aktív politikai vezetőként. Törekvéseit úgy irányítva, hogy azok országa adminisztratív és kulturális előrelépését szolgálják. Az ő bánsága alatt megreformálták az igazságügyet, a politikai adminisztrációt és az iskolarendszert, és 1874-ben megalapítja a zágrábi egyetemet, az elsőt a déli szlávok között.

Fordította: Gátai Zoltán

¹² Lukács István: *Térközök – Horvát–magyar irodalomtörténeti tanulmányok*, ELTE BTK. Szláv Filológiai Tanszék, Budapest, 2004. 133. oldal idézet: „A feltüntetett filológiai és statisztikai tények bizonyítják, hogy a politikai röpirat szerzője felsőfokú magyar iskolázottsággal bírt, de a fordító nem volt magyar anyanyelvű. Az ő magyar nyelvi ismeretei a Parnasszus magasságába is íveltek, de ez a nyelv számára mégis tanult nyelv volt, iskolában elsajátított idegen nyelv. Ez a kettősség a magyar nyelvű röpiratban több helyen is szembetűnik. De ki más lehetne 1848 ezen viharos hónapjaiban a fordító, ha nem Ivan Mažuranić maga? Ő nem csak a szerzője volt A' Horvátok a' Magyaroknak című politikai röpiratnak, hanem annak fordítója is. Ivan Mažuranić életútján ez volt az utolsó látványos komoly politikai és »hungarológiai« kihívás, amelyik komoly intellektuális erőfeszítéseket igényel, és amihez legjobb tudását adja, hogy ezek után hátrat fordítson az irodalomnak és életét végre a politikának szentelhesse.” Ez a mű, amely Lukács István szerint is az irodalom és a politika határán van, és Živana Morić idézi a gondolatot (Mažuranić szabadsághangja című tanulmányában a reprint kiadás alkalmából, kiadja a Matica Hrvatske, Karlovacban, erről tájékoztat a Vjesnik, 1994. VIII. 11-én), és amely véleményt Mira Kolar-Dimitrijević korrigálandónak tart (idézett mű, 1995., 168.). Nem ismeretes az sem, hogy hol nyomtatták a magyar nyelvű röpiratot, ezért úgy vélem, szükséges lenne a betűtípusokat összehasonlítani: ha azonosak a Karlovacban nyomtatottakkal, a probléma meg van oldva, ha nem, a kérdés továbbra is nyitott marad.

¹³ „Egyenlőség, általános szabadság” – zúgják mindenfelől Párizsban, száll a hang Bécsben, hömpölyög Pest utcáin. Az egyenlőségre és a szabadságra egész Magyarország ad választ, s a királyság követésével egész Ausztria felel rá, s egész Európa visszhangzik... Magyarok! Régi Társaink! Új barátink! A kibékült barátok körében együtt, őszintén kell szólni a rosszról... Egyenlőséget, szabadságot és testvériséget minden, a magyar korona alatt élő nép és nyelv számára” – kiált fel Mažuranić. – „Törvényben kell rögzíteni, hogy Magyarországon nincs sem uralkodó nép, sem uralkodó nyelv. Saját nyelvén viselje magán és köz ügyeit a horvát, a szláv és a szerb, valamint a tót, a német. Magyarok, barátink! Hallottátok ime gondolatainkat a magyar földön élő népek egyenlőségéről, szabadságáról és testvériségéről.”

¹⁴ Köszönetet mondok Branko Ostejmarnak az idézetért: „ami Ivan Mažuranićot illeti – ő több évtizeden keresztül politikailag aktív volt, és ebben a hosszú időszakban az ő politikai nézetei nem voltak mindig teljes mértékben azonosak. Inkább szimpatizált Béccsel, és Pest-ellenes volt, főként a kiegyezés előtti időben. Az, hogy valaki magyar környezetben tanult, egyáltalán nem kell azt jelentenie, hogy a későbbi politikai tevékenysége során a magyarokkal való együttműködés harcossá lett volna – hát a legnagyobb, magyarellenességről ismert alakok, Strossmayertől Starčevićig és Fran Folnegovićig – mind Pesten (is) tanultak.”

¹⁵ Internet: http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko-ugarska_nagodba